

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 22 mars 2023

Mål nr

T 1106-22

PARTER

Klagande

Statens historiska museer, 202100-4953

Box 5428

114 84 Stockholm

Ombud: Advokat J-MB

Motpart

FE

Ombud: Advokat IE

SAKEN

Skadestånd

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2022-01-21 i mål B 3597-20

DOMSLUT

Högsta domstolen förklarar att de skadeståndskrav som Statens historiska museer har framställt i anslutning till åtalspunkterna 1.1–1.5 inte är preskriberade.

Högsta domstolen meddelar inte prövningstillstånd beträffande det skadeståndskrav som Statens historiska museer har framställt i anslutning till åtalspunkten 1.6 (vikingamynten). Hovrättens dom står därför fast i denna del.

Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i övriga överklagade delar.

Högsta domstolen upphäver hovrättens dom såvitt avser de skadeståndskrav som Statens historiska museer har framställt i anslutning till åtalspunkterna 1.1–1.5 och lämnar tillbaka målet till hovrätten för fortsatt handläggning.

Det ankommer på hovrätten att i samband med målets återupptagande pröva frågan om rättegångskostnaderna i Högsta domstolen.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

Statens historiska museer har yrkat att Högsta domstolen ska förklara att preskriptionstiden ska börja löpa från den tidpunkt då FE vidtagit åtgärder för att avyttra mynten och återförvisa målet till hovrätten för fortsatt behandling där.

FE har motsatt sig yrkandena.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

Högsta domstolen har meddelat det prövningstillstånd som framgår av punkten 9.

Parterna har yttrat sig över frågorna om det för skadeståndsansvar är nödvändigt att FE har gjort sig skyldig till brott och – om så inte är fallet – från vilken tidpunkt preskriptionsfristen ska räknas utifrån de åberopade omständigheterna.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. Statens historiska museer är en myndighet som har till uppgift att främja kunskapen om och intresset för Sveriges historia och att bevara och utveckla det kulturarv som myndigheten förvaltar. I myndigheten ingår flera museer, bl.a. Ekonomiska museet – Kungliga myntkabinettet.
2. FE arbetade på myntkabinettet åren 2004–2007.
3. Under 2009, 2010 och 2013 sålde FE på tre auktioner mynt som Statens historiska museer menar har stulits från myntkabinettet (jfr punkterna 1.1–1.3 i det åtal som väcktes). Vidare påstår myndigheten att FE under 2010–2013 innehaft och överlämnat eller överlåtitt två ryska mynt till en mynthandlare (åtalspunkterna 1.4–1.5) samt att han 2011 innehaft och överlåtitt sju vikingamynt till en annan person (åtalspunkten 1.6). Även de ryska mynten och vikingamynten har enligt myndigheten stulits från myntkabinettet.
4. Åklagaren yrkade att FE skulle dömas för grovt häleri avseende dessa sex befattningar med mynten. Statens historiska museer yrkade skadestånd av FE med sammanlagt närmare fyra miljoner kronor som ersättning för mynten.
5. Talan väcktes den 12 december 2018 och FE delgavs åtalet och skadeståndsanspråken den 14 december samma år.

6. FE förnekade brott och motsatte sig skadeståndsyrkandena. Han gjorde flera invändningar, bl.a. att han haft alla de överlämnade eller överlåtna mynten i sin besittning före december 2008 – dvs. mer än tio år före delgivningen – och att preskription därför inträtt såväl för de åtalade gärningarna som för skadeståndsanspråken.

7. Tingsrätten och hovrätten har frikänt FE och avslagit skadeståndsyrkandena. Beträffande de sju vikingamynten har hovrätten – i likhet med tingsrätten – ansett att det inte var styrkt att dessa kom från myntkabinettet. Hovrätten har gjort bedömningen att skadeståndsyrkandena avseende övriga påstådda befattningar är preskriberade, eftersom Statens historiska museer inte styrkt att en första skadegörande handling – dvs. en första hälerigrundande befattning med mynten – ägt rum den 14 december 2008 eller därefter. Hovrätten har hänvisat till Högsta domstolens uttalanden om åtalspreskription vid häleri i ”Omegaklockorna” NJA 1984 s. 564.

8. Statens historiska museer har överklagat hovrättens dom såvitt avser skadeståndet.

Högsta domstolens prövningstillstånd och frågan i målet

9. Högsta domstolen har, med utgångspunkt i att FE har haft de aktuella mynten i sin besittning före december 2008, meddelat prövningstillstånd i frågan om de skadeståndskrav som Statens historiska museer har framställt i anslutning till åtalspunkterna 1.1–1.5 är preskriberade. Frågan om tillstånd till målets prövning i övrigt har förklarats vilande.

10. Frågan i Högsta domstolen är från vilken tidpunkt preskriptionsfristen avseende skadeståndsanspråken ska räknas.

Rättsliga utgångspunkter

Enskilt anspråk i anledning av brott

11. Om det i brottmål förs talan om enskilt anspråk, ska rättens avgörande i ansvarsfrågan vara bindande vid prövningen av det enskilda anspråket (se 29 kap. 6 § tredje meningen rättegångsbalken). När skadeståndsskyldigheten är knuten till andra omständigheter än ett brottsligt förfarande kan det enskilda anspråket komma att bifallas trots att den tilltalade frikänns. Avgörande blir då vilka omständigheter som har åberopats i ansvarsdelen respektive skadeståndsdelen. Ett exempel på när ett skadeståndsyrkande får bifallas trots att ansvarstalan ogillas är när den tilltalade är åtalad för ett brott som kräver uppsåt medan det för skadeståndstalan räcker med oaktsamhet (jfr 22 kap. 7 §). Det kan också vara så att rätten i ansvarsdelen inte går in på skuldfrågan eftersom åtalet ska ogillas på grund av preskription. (Se ”Porschen och pantavtalet” NJA 2019 s. 845, särskilt p. 13.)

12. Om en dom i ett brottmål överklagas enbart i fråga om det enskilda anspråket prövas detta utifrån de för tvistemål gällande reglerna. De omständigheter som har lagts till grund för åtalet kan då utgöra omständigheter som åberopats till grund för skadeståndstalan.

Fordringspreskription

13. En fordran preskriberas viss tid efter tillkomsten, normalt tio år, om inte preskriptionen avbryts dessförinnan (se 2 och 5 §§ preskriptionslagen). För en fordran på skadestånd i anledning av brott kan tiden förlängas så att fordran

inte preskriberas före fristen för åtalspreskription (3 § första stycket). I övrigt påverkas inte huvudregeln om fordringspreskription av den straffrättsliga åtalspreskriptionen.

14. Av 2 kap. 1 och 2 §§ skadeståndslagen följer att den som vållar skada genom brott ska ersätta skadan. I förarbetena till preskriptionslagen sägs att tidsfristen för preskription för en fordran på skadestånd i anledning av brott normalt räknas från den dag då brottet begicks (se prop. 1979/80:119 s. 94), vilket även är utgångspunkten för tidsfristen för bortfallande av påföljd enligt 35 kap. 4 § brottsbalken. Förarbetsuttalandet kan dock inte så förstås att utgångspunkten för tidsfristen vid fordringspreskription och åtalspreskription alltid sammanfaller.

15. För att den som överlåtitt stöldgods ska bli skadeståndsskyldig för skada som uppkommit genom överlåtelsen, är det inte nödvändigt att han eller hon gjort sig skyldig till brott. För det fall att någon innehar stöldgods, utan att ha blivit ägare till det, har den bestulna rätt att få stöldgodset åter från innehavaren (jfr lagen, 1986:796, om godtrosförvärv av lösöre). Om innehavaren t.ex. avhänder sig lösöret så att ägaren inte längre kan kräva det åter, kan detta ge upphov till skadeståndsanspråk enligt 2 kap. 1 § skadeståndslagen, om innehavaren agerat vårdslöst eller uppsåtligt. Förlust av fysiska föremål anses vara sådan sakskada som avses i 2 kap. 1 §, även när förlusten bara är tillfällig (se prop. 1972:5 s. 580).

16. En ägares anspråk på att få tillbaka lösöre omfattas inte av preskriptionslagen. Om stöldgods inte längre kan krävas åter därför att innehavaren avhänt sig godset och ägaren i stället kräver skadestånd, är detta en fordran på vilken preskriptionslagen är tillämplig. Fordran måste vid tillämpningen av 2 § preskriptionslagen anses ha tillkommit i och med att ägaren inte längre har

möjlighet att gentemot den tidigare innehavaren hävda äganderätten, t.ex. när stöldgodset säljs vidare (jfr ”Transito” NJA 1926 s. 617 och ”Det ogiltiga fastighetsköpet” NJA 2003 s. 302 samt Stefan Lindskog, Preskription, 5 uppl. 2021, s. 93 och 463 f.).

Bedömningen i detta fall

17. De omständigheter som Statens historiska museer åberopar till grund för sin talan framgår huvudsakligen av gärningsbeskrivningen. Den innefattar att FE under åren 2009–2013 vid flera tillfällen till annan överlämnat eller överlåtit mynt som stulits från myndigheten och att han begått gärningarna med uppsåt. Dessa omständigheter är sådana att de kan ge upphov till skadeståndsskyldighet.

18. Den fordran som Statens historiska museer gör gällande har tillkommit vid de tillfällen när FE påstås ha överlämnat eller överlåtit mynten (se p. 16). Ingen av dessa händelser har ägt rum mer än tio år innan talan väcktes och skadeståndsanspråken är därför inte preskriberade. För bedömningen saknar det betydelse under hur lång tid dessförinnan han kan ha haft de aktuella mynten i sin besittning.

19. Den i prövningstillståndet ställda frågan ska alltså besvaras på så sätt att de skadeståndskrav som Statens historiska museer har framställt i anslutning till åtalspunkterna 1.1–1.5 inte är preskriberade. I dessa delar bör därför prövningstillstånd meddelas, hovrättens dom upphävas och målet lämnas tillbaka dit för fortsatt handläggning.

20. Det har inte kommit fram något skäl att meddela prövningstillstånd beträffande det skadeståndsyrkande som Statens historiska museer framställt i anslutning till åtalspunkten 1.6 (vikingamynten).

21. Frågan om rättegångskostnaderna i Högsta domstolen ska prövas av hovrätten i samband med målet efter dess återupptagande (se 18 kap. 15 § tredje stycket rättegångsbalken).

I avgörandet har deltagit justitieråden Gudmund Toijer, Agneta Bäcklund, Svante O. Johansson, Dag Mattsson och Jonas Malmberg (referent)
Föredragande har varit justitiesekreteraren Margareta Sandén